

Макіавеллі Нікколо

Біографія

МАК'ЯВЕЛЛІ, Нікколо (Machiavelli, Niccolo — 03.05.1469, Флоренція — 22.06.1527, там само) — італійський письменник і політичний діяч пізнього Відродження.

Народився у Флоренції, в сім'ї юриста, вже в підлітковому віці сформувався як переконаний прибічник республіканської демократії. У 1498 р. його обрали секретарем другої канцелярії Флорентійської синьйорії, відав військовими та дипломатичними справами республіки. Намагався замінити армію кондотьєрів (найманих полководців) народним ополченням, випередивши ідею французьких якобінців, але не встиг утілити свій задум. У 1512 р. Медічі захопив владу у Флоренції. Мак'явеллі ув'язнили та піддали тортурам. Звільнився 1513 р., після чого виїхав до свого маєтку Сант-Андреа поблизу Сан-Кашано, де провів багато років у самотині та письменницькій праці. У 1525 р. повернувся у Флоренцію.

Спадщина Мак'явеллі розмаїта: політичні й історичні трактати, вірші, поеми, новели, комедії. Трактат "Державець" ("Il principe", 1513) презентує політичну та наукову прозу Відродження. Сучасні літературознавці означають жанр цього твору як антиутопію, оскільки тут знаходять свій розвиток найтрагічніші й антигуманніші ідеї XVI ст., коли країна переживала період політичного й економічного занепаду, а чужинці захоплювали міста Італії, грабували її пам'ятки, хоча водночас захоплювалися нею та зазнавали її впливу. Мак'явеллі шукав "правдиво реалістичних шляхів" виходу з кризи; порятунком батьківщини він вбачав у "сильній колективній волі", яку міг, на його переконання, сформувати лише вольовий і мудрий державець. Мак'явеллі не вірив у провіденційний сенс суспільного розвитку, він вірив у соціальну закономірність та в особистість, здатну творити історію.

Мак'явеллі не приймав уседозволеності, але вважав, що державець має право "показати в крайньому випадку декілька застрашливих прикладів", і буде в цьому милосерднішим за тих, "хто через свою надмірну поблажливість дозволяє розвинути безладові, що спричинює грабунки та вбивства". Від безладу "страждає ціла громада", а кара державця "падає на окрему людину". Для Мак'явеллі "загальне добро" було найвищою цінністю.

Громадянськість Мак'явеллі іноді прибирала фанатичних форм, він був готовий виправдати будь-які жертви, принесені для загального добра, держави, батьківщини. При цьому Мак'явеллі гостро відчував дистанцію між абсолютним і відносним ідеалами людини та державця. Нерідко розділи його книги починаються словами: "Похвально було би бути добрим і чесним...", але він одразу ж переходить до міркувань цілком протилежних. "Ви мусите знати, що боротися можна подвійно: один спосіб боротьби — це закони, другий — сила; перший властивий людині, другий — звірові. Та позаяк, однаке, першого часто недостатньо, доводиться звертатися до другого". Мак'явеллі виправдовує двоєдушність державця, якому іноді доводиться багато обіцяти, а опісля

ухилитися від виконання обіцяного; виправдовує він і відмову від попередніх переконань, якщо того вимагають інтереси державної цілісності. Одне з важливих мистецтв управління, за "Державцем", — вміння лавірувати поміж знаттю та простим народом, постійно враховувати взаємну роз'єднаність і ненависть станів. Не забути й "видатні таланти у будь-якому мистецтві" — Мак'явеллі радить державцеві не нехтувати цим суспільним прошарком.

Книга Мак'явеллі мала після виходу гучний успіх; траплялося, що її забороняли, але слава її була непроминальна. З'явився термін "мак'явеллізм", що означав цинізм у політиці, всездозволеність та двоєдушність. Це було справедливим тільки частково, адже автор "Державця" виправдовував політичний цинізм лише "в крайньому випадку" і ніколи не вбачав у ньому здійснення ідеалу, а лише суворий спосіб захиститися від жорстокої реальності.

Мак'явеллі є також автором новел "Бельфагор-архидиявол" ("Belfagor-archidiavolo"), "Життя Каструччо Кастракані з Луки" ("Vita di Castracani die Lucca"), а також комедій "Андрія", "Кліція" ("Clizia") і "Мандрагора" ("Manaragora"). Усі три комедії Мак'явеллі написав між 1513 і 1520 рр. Комедія "Мандрагора" належить до найкращих творів італійської комедіографії. Сюжет її походить з бокаччівських новел, але розробка зовсім інша, ренесансний оптимізм витісняється сумною іронією, у якій відчутна і соціальна сатира.

Початок традиційний: Каллімако пристрасно закоханий у Лукрецію, дружину старого док-тора-правника на ім'я Ніча. Старому Нічі хочеться мати спадкоємця, але дітей у них з Лукрецією немає. Усім трьом стає в пригоді Лігуріо, своєрідний "професійний шахрай", котрий за гроші продає свої хитромудрі вигадки. Лігуріо й вигадує історію з цілющим коренем мандрагори. Перевдягнений лікарем закоханий Каллімако розігрує намічений план. Він пропонує старому Нічі дати дружині настоянку мандрагори, котра вилікує безплідність Лукреції, але слід пам'ятати про отруйні властивості мандрагори — вип'є жінка цю настоянку, і перший, хто зійдеться з нею, помре впродовж восьми днів. Старий Ніча не хоче помирати, але Каллімако пропонує докторові-правнику ще один план: можна привести в спальню Лукреції першого зустрічного чоловіка — нехай він потім вмирає. Ніча охоче погоджується на очевидну зраду дружини, — адже це "для родинного добра". Доктор права сам вводить у покої дружини випадкового зустрічного, яким, звісно ж, виявляється перевдягнений Каллімако.

У цій комедії характерів до найцікавіших належать і священник брат Тімотео, котрий умовляє молоду жінку вчинити подружню зраду "задня родинного добра", і сама Лукреція, котра не дарма носить ім'я легендарної римлянки, відомої рідкісною цнотливістю. Лукреція — чесна, відкрита натура. Спочатку вона відмовляється здійснити гріховний акт із цнотливості, потім — з міркувань людяності: вона не хоче стати вбивцею невинної людини, ким би та не була. І все ж вона піддається на вмовляння чоловіка, матері, ченця-сповідника й поступається. Дізнавшись від Каллімако, що ніякої мандрагори немає, а, отже, нікому не загрожує смертельна

небезпека, Лукреція стає коханою Каллімако вже не задля родинного добра, а для душі. Автор наче залишає глядачеві самому судити про реальне життя та його компроміси. Дослідники відзначають новизну характерів у "Мандрагорі" шахрай Лігуріо схожий на шекспірівського Яго, він такий самий цинік та срібллюбєць. Водночас він чимось випереджує і підприємливого Фігаро. Лицемірний брат Тімотео — прообраз мольєрівського Тартюфа.

Праці Мак'явеллі з історії звернені до римської античності та подій сучасності. Найбільш цікаві серед них "Міркування з приводу першої декади Тіта Лівія" ("Discorsi sopra la prima decadi Tito Livio", 1513—1521) та "Флорентійські хроніки" ("Istorie florentine", 1521—1527). Мак'явеллі вважається одним із найблискупіших стилістів італійської прози: стиль його сухий, точний і водночас зберігає жвавість повсякденної мови.

Українською мовою трактат Мак'явеллі "Володар" — переклав М. Островерха, а уривки "Флорентійських хронік" — М. Берданосов.І. Полуяхтова